

Кобилянський О. В.

к. т. н., доцент, завідувач кафедри БЖД

Вінницький національний технічний університет

Кобилянська І. М.

викладач

Вінницьке відділення Київського фінансово-

економічного коледжу Національного університету

державної податкової служби України

ЗАСТОСУВАННЯ РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ ПРИ ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНЦІЙ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах посилення інтеграційних процесів України з Європейським Союзом, упровадження європейської системи неперервної освіти програми нормативних дисциплін і відповідні освітньо-професійні програми та навчальні посібники з дисциплін циклу безпеки життєдіяльності в процесі підготовки фахівців для формування в них базових компетенцій мають враховуватись положення досконалої європейської системи нормативно-правових актів з безпеки життєдіяльності загалом, й охорони праці зокрема. Ще 16 червня 1994 року укладено Угоду про партнерство й співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та державами-членами ЄС, у якій погоджено питання адаптації національного законодавства до законодавства ЄС й усунення окремих розбіжностей між нормативно-правовими актами.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС у сфері охорони праці почалася з прийняття в 2002 році нової редакції Закону України «Про охорону праці». Дія закону поширюється на всіх юридичних і фізичних осіб, які відповідно до законодавства використовують найману працю, і на всіх працівників. Закон встановив безпосередню відповідальність за порушення законодавства з охорони праці як роботодавців, так і працівників. Цим законом відповідно до ст. 9 Конституції України було підтверджено принципи

пріоритетності міжнародно-правових норм над нормами національного законодавства. Питання гармонізації законодавства з охорони праці та поліпшення умов праці на підприємствах досліджують вітчизняні науковці (Г. Гогіташвілі, Є. Желібо, Л. Керб, В. Лапін, В. Жидецький та інші). Плідною в цьому плані є співпраця Г. Гогіташвілі з Є. Карчевські – науковим співробітником Наукової групи безпеки праці (Safety Science Group) Технічного університету в Делфті (Нідерланди) і уповноваженим щодо навчальних справ у Центральній і Східній Європі.

Усупереч аксіомі про потенційну небезпеку будь-якої діяльності людини в основу нормативної бази безпеки життєдіяльності (стандарти безпеки праці) в умовах командно-планової економіки покладено методологію стовідсоткового захисту працівників. По суті, чинна система навчання з охорони праці продовжує базуватися на великій кількості відомчих інструкцій та правил (Показчик нормативно-правових актів з питань охорони праці на 01.01.2013 року налічував 749 документів, 58 % з них – прийняті ще за часів СРСР), і практично без змін перенесена від планової соціалістичної до ринкової економіки.

На території України діє також близько 400 директив Європейського Союзу, які визначають основні вимоги до безпеки й гігієни робочих місць, виробничого обладнання, використання працівниками засобів індивідуального захисту. Якщо в основу вітчизняних нормативно-правових актів, як уже зазначено вище, покладено методологію стовідсоткового ризику, яка вимагає безумовного виконання комплексу запропонованих у них обов'язкових заходів з охорони праці, то нормативна база ЄС формує компетентнісний підхід, коли роботодавець і працівник мають право за власними знаннями, економічними можливостями і повноваженнями розв'язувати будь-які проблеми з поліпшення умов праці на підприємстві. Такий підхід вимагає наявності в працівників фахових компетенцій, знань, умінь та навичок і формує готовність до аналізу, до активних самостійних дій тощо.

Обов'язковим атрибутом інноваційної діяльності є ризик. Ризик як

феномен буття виник на нижній сходинці цивілізації з першою усвідомленою людиною небезпекою і супроводжує всю еволюцію людства. Наявність фактора ризику є обов'язковим атрибутом ринкової економіки, оскільки ринок передбачає економічну свободу суб'єктів господарської діяльності, за якої вигода одних може стати втратами для інших.

Відповідно до державного стандарту ДСТУ 2293-99 «Охорона праці. Терміни та визначення основних понять», ризик визначає ймовірність несприятливої події та її обсяг (втрати, збитки). Ці два елементи ризику постійно взаємопов'язано фігурують у мозку людини під час її дій в умовах невизначеності або небезпеки. Будуючи можливі комбінації з цих елементів, адекватних ситуації, яка склалася, людина оцінює рівень небезпеки й ухвалює рішення про можливі заходи безпеки. Якщо ймовірність події дуже велика, але розмір збитку, пов'язаний з нею, дорівнює нулю (чи нескінченно малий), або розмір збитку від небезпечної події великий, але ймовірність близька до нуля, то людина чітко усвідомлює, що вона не піддається впливу небезпеки (ризик близький до нуля). В усіх інших випадках, коли і ймовірність, і розмір збитку набувають реальних для нього значень, людина оцінює ситуацію, що склалася, як небезпечну, що характеризується відповідним ризиком.

Мінімізація ризику потребує дій щодо його оцінювання. Підхід до ухвалення конкретного рішення, що базується на оцінюванні ризику, називається ризик-орієнтованим і складається з двох елементів: оцінювання ризику й управління ним. Оцінювання ризику – це аналіз причин його виникнення і масштабів у конкретній ситуації. Управління ризиком – аналіз ситуації й ухвалення рішень, спрямованих на зменшення ризику до прийняттого мінімуму. Сучасна концепція ризик-орієнтованого підходу певною мірою протилежна тому застарілому підходу, за якого потреба і можливість досягнення кращого результату диктується жорсткою системою нормативів, правил, стандартів. Оцінювання ризику необов'язково передбачає використання сучасних методів математичного апарату. Серед цих методів є такі: інженерний, модельний, експертний, соціологічний тощо. Економічно

розвинуті країни (Німеччина, США, Велика Британія та інші) використовують методологію ризик-орієнтованого підходу як у стратегічному плануванні, так і в повсякденній оперативній діяльності в різних галузях. Сучасні закони, які розробляють і запроваджують у нашій країні, також орієнтовані на його використання.

Типовими навчальними програмами дисциплін циклу безпеки життєдіяльності (2011 рік) передбачено формування компетенцій, більшість з яких передбачає досконале володіння ризик-орієнтованим підходом й охоплює: культуру безпеки і ризик-орієнтоване мислення, під час якого питання безпеки і захисту розглядають як найважливіші пріоритети в житті й діяльності; знання сучасних проблем і головних завдань безпеки життєдіяльності та вміння визначити коло своїх професійних обов'язків з урахуванням ризику виникнення небезпек; уміння оцінити середовище перебування щодо особистої безпеки, безпеки колективу, суспільства, провести моніторинг небезпечних ситуацій та обґрунтувати головні підходи й засоби збереження життя, здоров'я і захисту працівників; обґрунтовано вибирати відомі пристрої, системи й методи захисту людини і природного середовища від небезпек.

Неузгодженість і суперечливість змісту, складність нормативно-правової бази з безпеки життєдіяльності (охорони праці) у нашій країні потребує додаткових пояснень щодо її застосування для формування компетенцій з безпеки життєдіяльності в майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. Крім того, більшість документів не доступні у вільному режимі, тому що підпадають під поняття «інтелектуальна власність». Усе це обмежує можливості вільного застосування їх як студентами, так і посадовими особами, особливо для організації самостійного й дистанційного навчання. Адже відомо, що розширення обсягу самостійної роботи студентів з використанням сучасних інформаційних технологій супроводжується розширенням інформативного поля, у якому працює студент. Отримавши навички інформаційного пошуку, майбутній фахівець може швидко й ефективно знаходити будь-яку інформацію, яка його цікавить.